فصل‌نامه رهیافتی در جامعه شناسی و توسعه

دوره ۱، شماره ۴، زمستان ۱۴۰۴، صفحات ۴۵ تا ۶۸

https://www.jasd.ir

eISSN: 3115-7955

Research

Meta-analysis of the pathology of unconventional use of social networks in Iranian adolescents based on subcultures

Arman Heydari[1], Ali Mokhtari[2]

1- Department of Sociology, Faculty of Literature and Humanities, Yasuj University, Yasuj, Iran
2- Department of Political Science, Faculty of Literature and Humanities, Yasuj University, Yasuj, Iran

Receive:
05 December 2025
Revise:
25 December 2025
Accept:
05 February 2026

Abstract

Purpose: The purpose of this study was to analyze and diagnose the pathologies associated with the unconventional use of social networks among Iranian adolescents, drawing on subcultural perspectives.

Method: Using a qualitative approach and meta-analysis technique, this article reviewed, evaluated, and synthesized existing research in this domain. After categorizing and critically examining the approaches of previous studies, it proposes a theoretical framework for analyzing this phenomenon. The central argument of the researchers is that an accurate understanding of the issue requires a hybrid theoretical model: both the characteristics of virtual networks (supply-side factors) and the cultural and structural characteristics of local–national contexts (demand-side factors) interact to shape adolescents' specific choices and behaviors in social networks.

Findings: The theoretical analysis of prior studies indicates that in Iranian society, the unconventional and excessive use of social networks is becoming a potential threat—one that, if left unidentified, may lead to future crises. Nevertheless, recognizing these threats can serve as an effective step toward reducing or eliminating them.

Conclusion: While social networks offer many advantages, excessive and addictive forms of use can produce negative outcomes, intergenerational challenges, and various social problems in individuals' lives. Despite this, statistical evidence shows that unconventional and value-inconsistent uses of social networks remain among the most popular and attractive choices for Iranian youth.

Keywords:
Cohabitation (White Marriage),
Family,
Youth,
Sociological approach,
Shiraz City

Please cite this article as (APA): Heydari, A. and Mokhtari, A. (2026). Meta-analysis of the pathology of unconventional use of social networks in Iranian adolescents based on subcultures. *Journal of Approaches in Sociology and Development*, *1*(4), 45-68.

https://doi.org/10.22034/jasd.2026.239806

Authors retain the copyright and full publishing rights.
Published by Raz Nahan Publishing.
This article is an open access article licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

Publisher: Raz Nahan Publishing (RN.PUB)

Corresponding Author: Ali Mokhtari | **Email:** amokhtari1392@yahoo.com

فصل‌نامه رهیافتی در جامعه شناسی و توسعه
Journal of Approaches in Sociology and Development
https://www.jasd.ir
دوره ۱، شماره ۴، زمستان ۱۴۰۴، صفحات ۴۵ تا ۶۸
علمی پژوهشی
eISSN: 3115-7955

فراتحلیل آسیب‌شناسی استفادهِ نامتعارف از شبکه‌های اجتماعی در نوجوانان ایرانی مبتنی بر خرده فرهنگ‌ها

آرمان حیدری[۱]، علی مختاری[۲]

۱- گروه جامعه شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران
۲- گروه علوم سیاسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران

تاریخ دریافت:
۱۴ آذر ۱۴۰۴
تاریخ بازنگری:
۰۴ دی ۱۴۰۴
تاریخ پذیرش:
۱۶ بهمن ۱۴۰۴

چکیده

هدف: هدف پژوهش حاضر، آسیب‌شناسی استفادهِ نامتعارف از شبکه‌های اجتماعی در نوجوانان ایرانی مبتنی بر خرده فرهنگ‌ها بود.

روش: این مقاله با روش کیفی و با تکنیک فراتحلیل، مجموعه تحقیقات مربوط به این حوزه را مورد ارزیابی و شناخت قرار داده، و بعد از دسته بندی و نقد رویکرد آنان، چارچوب نظری پیشنهادی را برای تحلیل این پدیده ارائه نموده است. ادعای اساسی محققان این است که شناخت درست مسأله مستلزم استفاده از نظریه‌ای ترکیبی است. بدین ترتیب که هر دو دسته ویژگی‌های شبکه‌های مجازی(جنبه عرضه) و ویژگی‌های فرهنگی و ساختاری محلی- ملی(بستر تقاضا) در تعامل با یکدیگر چگونگی انتخاب‌های خاص کارگزاران در شبکه‌های مجازی را تعیین می‌کنند.

یافته‌ها: تحلیل نظری تحقیقات پیشین نشان می‌دهد که در جامعه ما استفاده غیر متعارف و بیرویه از این شبکه‌ها در حال تبدیل شدن به تهدید می‌باشد تهدیدی که در صورت عدم شناسایی منجر به بحران‌های آتی خواهد شد، اما شناسایی این تهدیدها می‌تواند گامی مؤثر در راستای کاهش یا حذف آنها تلقی شود.

نتیجه گیری: شبکه‌های اجتماعی در کنار امتیازهایی که دارند، استفاده بی‌رویه و اعتیاد گونه از این رسانه‌های نوین می‌تواند پیامدهای منفی، چالش‌های بین نسلی و بطور کلی نابهنجاری‌ها و آسیب‌های اجتماعی زیادی را در زندگی افراد به وجود آورند. با این حال، براساس آمار، استفاده نامتعارف و مغایر با ارزش‌های جامعه از شبکه‌های اجتماعی یکی از پرکاربردترین و جذابترین انتخاب‌ها در میان جوانان ایرانی است.

کلید واژه‌ها:
آسیب شناسی،
جوان ایرانی،
شبکه‌های اجتماعی،
خرده فرهنگ

لطفاً به این مقاله استناد کنید (APA): حیدری، آرمان و مختاری، علی . (۱۴۰۴). فراتحلیل آسیب‌شناسی استفادهِ نامتعارف از شبکه‌های اجتماعی در نوجوانان ایرانی مبتنی بر خرده فرهنگ‌ها. *فصلنامه رهیافتی در جامعه شناسی و توسعه*. (۴)۱. ۴۵-۶۸.

https://doi.org/10.22034/jasd.2026.239806

Authors retain the copyright and full publishing rights.
Published by Raz Nahan Publishing.
This article is an open access article licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

ناشر: انتشارات راز نهان

ایمیل: amokhtari1392@yahoo.com
نویسنده مسئول: علی مختاری

مقدمه

جوامع مختلف تحت تأثیر تحولات بسیار عظیم علمی- فنّاورانه به سمت جامعه شبکه‌ای در حال حرکت‌اند (بصیر و همکاران[1]،۲۰۲۴: ۷۴).جامعه شبکه‌ای، جامعه‌ای است که ساختار آن متأثر از فناوری است (زارع زردینی،۱۴۰۴: ۹۹۳). این جوامع با چالش‌هایی چون نابرابری اجتماعی، هویت‌های جدید، تمایز پذیری و شالوده شکنی نهادهایی نظیر دولت و فرصت‌هایی چون نقش اینترنت و شبکه‌های اجتماعی تعامل و همزیستی جهانی، شکل گیری هویت سیال و غیره رو به رو شده‌اند. به نظر می‌رسد به علت وجود این چالش‌ها انسجام اجتماعی و هویتی در جامعه شبکه‌ای به خصوص در کشورهای در حال توسعه مانند ایران متزلزل شده است (نظری و پور رمضان،۱۴۰۴: ۲۸).استفاده از اینترنت و شبکه‌های اجتماعی، بعنوان ابزارهای جامعه شبکه‌ای، در میان ایرانی‌ها به طور قابل توجهی افزایش یافته است (ابراهیمی و همکاران،۱۴۰۴: ۳۱۹). اینترنت، به ویژه در میان جوانان ایرانی شیوع زیادی دارد و فاصله این نسل با سایر نسل‌های قدیمی‌تر در استفاده از اینترنت فاحش است؛ بنابراین، عجیب نیست که بیشتر تحقیقات انجام شده در مورد اینترنت نشان می‌دهد اکثریت کاربران اینترنت در ایران به نسل جوان تعلق دارد. بنابر یک تقسیم بندی نسلی، نسل سوم بیشترین کاربران اینترنتی در ایران بوده و بیش از نسل‌های دیگر در معرض آثار ناشی از اینترنت، ازجمله ناهنجاری ها و آسیب‌های اجتماعی قرار می‌گیرند (مولایی قرا،۱۴۰۴: ۴).طولانی شدن دوره جوانی و نوجوانی، رواج شیوه‌های جدید رفتار اجتماعی برای پر کردن فضای زندگی، فردی شدن و کمرنگ شدن شکاف‌های متداول اجتماعی، اهمیت یافتن سبک‌زندگی و سیاست زندگی برای جوانان، از هم پاشیدگی شبکه‌های سنتی همسایگی و نوسازی شهری از جمله زمینه‌های اصلی‌ای هستند که شرایط جدید را پیش روی جوانان قرار داده‌اند. آنچه در کنار این روندها متأثر از رشد رسانه‌های جدید قابل ذکر است، اهمیت بیش از پیش حفظ و ایجاد تنوع در اوقات فراغت برای جوانان است (خادکا[2]،۲۰۲۴: ۱۰۸).ارتباطات با واسطه شبکه‌های اجتماعی توانسته است فرهنگ فراغت و اجتماع فراغت را نیز تحت‌الشعاع قرار دهد. شبکه‌های اجتماعی مجازی پایگاه یا مجموعه پایگاه‌هایی هستند که امکانی فراهم می‌آورد تا کاربران بتوانند علاقه مندی‌ها، افکار و فعالیت‌های خودشان را با دیگران به اشتراک بگذارند و دیگران هم این افکار و فعالیت‌ها را با آنان سهیم شوند (عمر و همکاران[3]،۲۰۲۳: ۱۲۳۷).تکنولوژی ارتباطی- مجازی مانند اینترنت که «بواسطه ویژگی‌های منحصر به فرد خود از جمله محتوای تحریک آمیز، سهولت دسترسی، آسودگی و سادگی کار با رایانه، هزینه پایین و تحریک برانگیزی بصری، همگی موجب استقبال عظیم مردم در سراسر جهان شده است، استقبالی که هر ساله روندی تصاعدی داشته است (آقارجبی و همکاران ،۱۴۰۴: ۴۹۳). چنانکه جمعیت اینترنتی جهان در سال ۲۰۰۴ میلادی که ۸۸۸ میلیون نفر بود در سال ۲۰۰۷ به بیش از یک میلیارد نفر رسید. این رشد سرسام آور نه تنها در کشورهای توسعه یافته دیده می شود بلکه به نحو تأمل برانگیزی درباره کشورهای در حال توسعه نیز صادق است. به نحوی‌که در آمارهای جهانی، قاره آسیا هم اکنون بالاترین درصد (۳۴ درصد) جمعیت آنلاین[4] جهان را در اختیار دارد. این وضعیت در سال ۲۰۰۵ در اروپا ۲۹ درصد و آمریکای شمالی نزدیک به ۲۵ درصد بوده است (مولنبرگز[5]،۲۰۲۲: ۱۳۷).در کشور

[1] - Basir & etal
[2] - Khadka
[3] - Omar & etal
[4] - On line
[5] - Molenberghs

ایران نیز استفاده ازاینترنت با رشد و توسعه چشمگیری همراه بوده است: در گزارش وزارات اطلاعات و فناوری آمده است که «تنها در چهار سال اخیر تعداد کابران اینترنت در کشور ۲۵ برابر شده و بیش از ۶۴ درصد از کابران ایرانی در منزل خود از اینترنت استفاده می کنند (عظیم زاده اردبیلی و رضوی راد،۱۴۰۳: ۶).البته استفاده از اینترنت و شبکه ماهواره در میان همه اقشار جامعه وضعیت یکسانی ندارد بلکه نرخ استفاده از شبکه مجازی در میان نسل جوان نسبت به دیگر سنین تفاوت معناداری دارد. به طوری که استفاده اینترنت در همه جوامع در بین نسل جوان بیشتر دیده می شود. برای نمونه استفاده جوانان از اینترنت در جامعه آمریکا نسبت به دیگران تفاوت معناداری دارد (خیجی و همکاران،۱۴۰۴: ۵۳۹).چنانکه در بین سه گروه سنیِ ۱۸-۲۴، ۲۵ -۳۴ و ۳۵- ۴۴ ساله مورد بررسی در آمریکا در سال ۲۰۰۰، بیش از نیمی از جوانترین گروه سنی آن لاین بوده اند. این وضعیت حتی در سال ۲۰۰۷ به بیش از ۸۵ درصد رسید. این در حالی است که درصد زیادی از افراد در گروه های مسن تر(۴۵-۵۴ و ۵۵-۶۴) هیچ گونه تجربه آن لاینی نداشتند این وضعیت درباره جمعیت کاربر در جامعه ایران شرایط مشابهی دارد. به گزارش وزارات اطلاعات و فناوری، بیشتر استفاده کنندگان از اینترنت جوانان هستند (حاجی احمدی و ملکیان،۱۴۰۴: ۱۷۵).اما علی رغم اینکه استفاده روزافزون از اینترنت در میان جوانان پدیده ای جهانی است، نوع و کیفیت استفاده جوانان هر جامعه ای از فضای مجازی متفاوت است. در برخی جوامع مانند آمریکا رایج ترین فعالیت اینترنتی، ارسال یا دریافت ایمیل توسط کاربران بوده است. در واقع،۹۱ درصد از کاربران رایج ترین فعالیت اینترنتی خود را ارسال و دریافت ایمیل دانسته و آن را در صدر فعالیت های دهگانه خود بیان کرده اند (قرونه و همکاران،۱۴۰۴: ۹۳).در ایران کابردهای شبکه های مجازی به ویژه اینترنت وضعیت متفاوتی دارد. آمار و پژوهش ها نشان می‌دهد که استفاده از اینترنت در ایران گرایش خرده فرهنگی پیدا کرده است. بدین نحو که بیشترین استفاده از اینترنت با ارزش ها و هنجارهای مشروع سیاسی و اجتماعی مقبول جامعه مغایر بوده و بیشتر سمت و سوی جنسی[1] پیدا کرده است (موسوی فرد و همکاران،۱۴۰۴: ۲۳۸).گزارش گوگل‌ترند[2]،درباره میزان جستجو نشان می‌دهد که بیشترین کلید واژه مورد جستجوی ایرانیان کلمه «سکس» بوده است. به نحوی که در این زمینه، کشورهای پاکستان، مصر و ایران در بین کشورهای جهان رتبه های اول تا سوم را دارند. براساس گزارش ارتش سایبری سپاه در خصوص مراجعه کاربران به سایت‌های غیراخلاقی آمده است که کاربران تهرانی در بین ۱۸۲ شهر جهان، مقام نخست را به خود اختصاص داده اند. این وضعیت نه تنها درباره پایتخت بلکه درباره دیگر مناطق کشور نیز صدق می کند (ناظمی و همکاران،۱۴۰۲: ۹۷). چنانکه کابران اینترنتی شهرهای یزد و اصفهان نیز بیشترین مراجعه را به سایت های غیراخلاقی داشته اند. گزارش های فوق حاکی از پرابلماتیک بودن استفاده از شبکه های مجازی در ایران است. در این راستا این سوال قابل طرح است که چرا کاربران اینترنتی در ایران استفاده غیرمتعارفی از شبکه های مجازی دارند؟ سؤالی که تا کنون کمتر تلاشی برای پاسخگویی علمی بدان صورت گرفته است (رزمجویی و شکریان امیری،۱۴۰۴: ۳۴۹).فناوری‌های نوین ارتباطی امکان داشتن خلوت جدیدی را برای افراد با ایجاد فضایی شخصی و خصوصی در فضای مجازی برای افراد فراهم می‌کند (آکسکی[3]،۲۰۲۲: ۷۵). در این فضا افراد با یکدیگر ارتباط برقرار می کنند و با بهره‌گیری از امکانات اینترنت مانند شبکه‌های اجتماعی و اتاق های گفت وگو شبکه گسترده‌ای از روابط میان افراد

[1] - Sexual
[2] -Google trends
[3] - Akseki

شکل می گیرد که غیرقابل کنترل است. این امر به تدریج موجب از هم پاشیدگی شبکه های سنتی روابط مانند همسایگی می‌شود و هویت‌هایی جدا از جهان واقعی برای افراد ایجاد می کند که زمینه‌ساز بروز ناهنجاری ها و آسیب‌های اجتماعی دیگری در افراد می‌شود؛ بنابراین ضرورت شناخت این اثرات و ارائه راه حل‌هایی برای جلوگیری از آن احساس می‌شود (هاگ و همکاران[1]،۲۰۲۲: ۳۴۸۷).از اینرو مقاله حاضر سعی دارد با بررسی پژوهش‌های مربوطهٔ پیشین و استفاده از تکنیک «فراتحلیل»، تبیینی نظری برای مسألهٔ فوق ارائه نماید. ادعای اساسی محققان این است که استفاده نامتعارف از شبکه‌های اجتماعی از یک‌سو ناشی از امکانات و ویژگی‌های خودِ فضای مجازی در ساختار جهانی است که کاربران شبکه‌های اجتماعی در جامعه ایران را مانند دیگر جوامع تحت تأثیر قرار داده است و از دیگر سو، کاربرانی که نتوانسته اند تمایلات و نیازهای خود را در فضای واقعی جامعه برآورده کنند در فضای مجازی به ابراز تمایلات و خواست های خود می پردازند. براساس مطالب بیان شده در این تحقیق محقق به دنبال پاسخ به این سؤال است که استفادهِ نامتعارف از شبکه‌های اجتماعی در نوجوانان ایرانی چه آسیب‌هایی برای آنها و در نتیجه خرده فرهنگ‌های غالب بر کشور دارد؟

پیشینه نظری پژوهش

رسانه‌ها و به ویژه رسانه‌های نوین اطلاعاتی می توانند تغییر و تحولاتی بنیادی در ساختار اجتماعی و فرهنگی جوامع ایجاد کنند. در خصوص چگونگی تأثیر و تأثر متقابل رسانه ها و مخاطبان سه دسته نظریه را می‌توان از هم متمایز کرد: نظریه هایی بر جنبهٔ عرضه (رسانه) تأکید دارند و نقش و تأثیر تغییرات رسانه‌ای را خیلی برجسته می‌دانند. مک لوهان و پستمن[2] از نمایندگان برجسته این دیدگاه هستند به نظر لوهان"برای حصول به درک واضح و شناخت روشنی از یک فرهنگ، باید به مطالعهٔ ابزارهایی پرداخت که در آن فرهنگ برای تبادل افکار و مبادلهٔ پیامها به کار گرفته می شوند، درباره اهمیت تکنولوژی رسانه وی مدعی است که رسانه خود یک پیام است (براتی و همکاران ،۱۴۰۴: ۷۱).پستمن نیز در همین راستا باور دارد که شکل‌های ویژه و فرم‌های مشخصی از وسایل انتقال دهندهٔ پیام و تبادل معانی، هر کدام نوع خاصی از پیامی را که مناسب تر و منطبق تر با شکل و فرم خود می یابند مبادله می کنند و از اینرو نقشی اساسی در پردازش و شکل دهی به یک فرهنگ ایفا می کنندر نظر پستمن «انسان به ندرت متوجه این واقعیت می شود که ابزارهای ارتباطی که بین انسان و جهان قرار دارند و واسطهٔ شناخت جهان به انسان هستند تا چه حد و به چه کیفیت در چگونه دیدن گیتی و نحوهٔ استنباط او از جهان دخالت دارند: کسی که کتابی را می خواند یا در مقابل تلویزیون نشسته است یا به ساعت مچی خود نگاه می کند، غالبا علاقه‌ای ندارد به اینکه بداند چگونه و تا چه میزان هر کدام از این وسایل در سازمان دهی و کنترل نظام فکری او نقش دارند؛ چه رسد به اینکه اصلاً بداند چه برداشتی از جهان توسط کتاب، تلویزیون یا ساعت به او القا می شود.» در حقیقت پستمن به طور روشن و قاطعی از تأثیر تکنولوژی بر فرهنگ و حتی ایجاد آن، می‌افزاید: "اختراع و به کار گرفتن تکنیک و ابزاری نو، نظیر نوشتن و یا ساعت چگونه نه فقط توانایی‌های انسان‌ها را در درک و حفظ زمان گسترش می‌دهد، بلکه حتی به دگرگونی در سیستم و نوع اندیشه و تفکر و محتوای فرهنگ آنان نیز می انجامد (عابدی فیروزجایی و خنار ملک خیلی،۱۴۰۴: ۵۵۷).نظریه‌های دیگری در مقابل عرضه، برجنبه تقاضای رسانه‌ای از سوی مخاطبان متمرکز می‌شوند. خود این نظریه‌ها را بر اساس نوع نقشی که برای مخاطب در برابر رسانه ها قائلند می‌توان به دو دسته تقسیم کرد: برخی سوژه را در مواجهه با تکنولوژی فعال، و برخی منفعل

[1] - Hugh & etal
[2] - McLuhan & Postman

می‌پندارند. در نظر حامیان انفعال سوژه، سوژه‌های اجتماعی طی عملکرد موفق رسانه ها شکل می‌گیرند و خواسته‌های ایدئولوژیکی را درونی می‌سازند. طرفداران نظریه های جامعهٔ توده وار[1]، مکتب فرانکفورت، نظریه اقتصاد سیاسی و برخی از نظریه‌های فمنیستی در این دسته قرار می‌گیرند. در مقابل، عده دیگری نگاه خوشبینانه‌ای نسبت به تحرک و فعالیت سوژه دارند و مدعی هستند که سوژه‌ها منفعل نیستند بلکه سوژه در مواجهه با رسانه و گفتمان ایدئولوژیک فعال است و می‌تواند از خود مقاومت نشان دهد (ولی بر و بندویی ،۱۴۰۴:۵۷۹). اینان اعتقاد دارند استفاده از رسانه‌ها و مصرف فرهنگی هدفمند بوده و در راستای همچشمی، رقابت و ایجاد ارتباط صورت می گیرد. از طریق مصرف، انسانها به ایجاد تفاوت و تمایز خود با دیگران می پردازند یا خود را به موقعیت های فرادست تر نزدیک می کنند. از حامیان برجسته چنین دیدگاهی می توان به جورج زیمل، وبلن، داگلاس و ایشرود اشاره کرد (قرچه و مشایخ،۱۴۰۴: ۱۹۱).دستهٔ سوم نظریه‌ها، دربردارنده دیدگاه جدید و متأخری است که به هر دو جنبهٔ عرضه و تقاضا، و تکثر و تعدد درونیِ هر دو حوزهٔ رسانه ها و مخاطبان توجه دارند. در این دسته، تنوع و تکثر در جنبهٔ عرضه (تنوع و تعدد رسانه ها در سه سطح محلی، ملی، منطقه ای و جهانی) و جنبهٔ تقاضا(متکثر شدن گروه‌های اجتماعی و شکاف های متعدد سنی، جنسی، قومی، مذهبی) در جامعه مدنظر قرار می گیرد. در این دیدگاه، اعتبار تئوری‌های عام گرا[2] در خصوص تأثیر یکسان ساز رسانه ها و یا نوع واکنش مشابه مخاطبان با تردید های جدی مواجه شده است و مسأله هویت و فرهنگ نه یکسره در بستر فرهنگی تعریف می شود و نه بطور کامل در سیطره تکنولوژی رسانه قرار دارد. این مقاله با تمسک به دیدگاه اخیر تلاش می کند که علاوه بر نشان دادن موجه بودن این دیدگاه، مسأله پژوهش را مورد تأمل قرار دهد (اسلامی رمچاهی،۱۴۰۴: ۴۹۰).سعید رضا عاملی(۱۳۸۸) از جمله کسانی است که در چارچوب نظری اخیر هر دو جنبه_عرضه و تقاضای رسانه- را مهم می‌داند. وی در پرتوی مجموعه مفاهیی چون«دو فضایی شدن جهانی شدن‌ها[3]»، «واقعیت طبیعی و واقعیت مجازی»، «فضای جهانی»[4]، «قدرت و بی قدرتی فرهنگ»[5]، «قدرت و بی قدرتی شهروندی»[6]، «شهروند شبکه‌ای[7]»و «چند فرهنگ گرایی فیزیکی و دیجیتالی» به خوبی چگونگی تأثیر و تأثرات متقابل و دو سویه فضای تکنولوژیک و بستر فرهنگی را در قلمروهای جهانی، ملی و محلی ترسیم کرده است. به نظر عاملی، پارادایم بزرگی که منعکس کنندهٔ دورهٔ جدید است، پارادایم دو جهانی شدن‌هاست. فهم دقیق تغییرات جهانِ جهانی شده و فرآیندهای طبیعی و ایدئولوژیک حاکم بر آن، مستلزم توجه جدی به وجود این دو جهان موازی است. از این زاویه، مهمترین تغییر جهان معاصر که بنیان تغییرات آیندهٔ جهان را می‌سازد، رقابتی شدن جهان واقعی و جهان مجازی است. ظهور جهان جدید یعنی "جهان مجازی"[8] بسیاری از روندها و نگرش ها و ظرفیت های آیندهٔ جهان را تحت تأثیر خود قرار می دهد (مهربانی و همکاران،۱۴۰۴: ۱۴۹). می‌توان گفت جهان واقعی مرزبندی شده، محسوس و تحت سیطرهٔ نظام سیاسی دولت- ملت است. بر عکس، جهان مجازی جهان غیر مرزبندی شده و تا حد زیادی خارج از محدودیت های حاکم بر جهان واقعی است. متناسب با دو نوع فضای واقعی و مجازی ما می توانیم از شکل گیری دو نوع شهروندی سیاسی و شهروندی شبکه

[1] - Mass society
[2] - Universalist

[3] - منظور جهانی شدن جهان واقعی و جهان مجازی است.

[4] - Global Space
[5] - The Power and Powerlessness Culture
[6] - The Power of Citizenship
[7] - Netizenship
[8] - Virtual World

ای سخن بگوییم. «شهروندی مجازی، نوعی از شهروندی» از جا کنده شده است و خود را بیشتر در فضاهای مجازی نشان می دهد تا فضاهای واقعی. با این اوصاف آنچه که در این مقاله مدنظر است پاسخگویی به سوالات زیر در منظومه مفهومی و فکری مطرح شده توسط عاملی است: یکی اینکه، فضاهای فرهنگی جامعه چه تأثیری بر نوع تعامل افراد در مواجهه با این فضای جهانی شده دارند؟ دیگر اینکه، در چه شرایطی سوژه های شهروند سیاسی به فعالیت های خاصی[1] در فضای مجازی تمایل پیدا می کنند؟

در پاسخ به این پرسش ها، عاملی فضاهای فرهنگی حاکم بر جامعه را به دو دسته «فرهنگ ضعیف و قوی» تقسیم بندی می کند: فرهنگ جامعه هنگامی«قوی»در نظر گرفته می‌شود که اعضای یک فرهنگ ویژه از آن رضایت دارند، و افتخار دارند که با این فرهنگ سرزمینی شان هویت یابی می‌شوند.در مقابل، فرهنگ هنگامی ضعیف تلقی می شود که افراد از هر دوی فرهنگ و دولت بیزار می شوند و از فرهنگ وطنی خود رضایت چندانی ندارند. نتیجهٔ طبیعی ضعف فرهنگی، نارضایتی شهروند از فرهنگ وطنی و عدم احساس تعلق عاطفی بدان است. در این شرایط شخص یا در صدد مهاجرت فیزیکی است یا او به صورت فرهنگی / مجازی مهاجرت می کند. گونه‌ای از فرهنگ مجازی که به معنی زندگی کردن در یک کشور ویژه، اما احساس تعلق کردن به ملت، فرهنگ و جامعهٔ دیگر است. در این وضعیت است که به عنوان مثال شخص می تواند فرهنگ نوعیِ آمریکایی را بیرون از ایالات متحده و برعکس مشاهده کند. از اینرو از نظر عاملی، با وجود اهمیت جنبه های جهانیِ قدرتِ فرهنگ، آن محیط بلاواسطهٔ فرهنگ وطنی[2] است که در ملاحظات کنش فرهنگی بنیادی برجستگی دارد. به عبارتی، فرهنگ هنوز هم به عنوان بستر اصلی شهروندی در نظر گرفته می شود (اشرفی و همکاران،۱۴۰۴: ۲۱۴).در واقع، در نظر عاملی، هر چه فرهنگ وطنی افراد در زمینهٔ جهانی شدن قوی تر باشد یعنی بتواند از پس نیازها و خواسته‌های شهروندان برآید رضایت بیشتری از فرهنگ وطنی حاصل می گردد. در نتیجه امر «دلبستگی عاطفی» به فرهنگ وطنی بیشتر خواهد شد و فعالیت افراد در فضای مجازی عمدتاً در راستای پایبندی به ارزش ها، هنجارها، نمادهای حاکم خواهد بود. در مقابل، هر چه فرهنگ ضعیف تر باشد یعنی ظرفیت پاسخگویی به نیازهای متعدد افراد یا قشرهای گوناگون جامعه را نداشته نباشد، افراد بیشتر از فضاهای مجازی به عنوان محل بروز خواسته ها و تمایلات خود استفاده می کنند. به نحوی که خواسته ها و تمایلات برآورده نشده خویش را در فضاهای مجازی پیگیری می کنند و درگیر نوعی مهاجرت فرهنگی/ مجازی می شوند. مهاجرتی که بواسطه آن کابران اینترنتی نه تنها از الگوهای فرهنگی حاکم بر فضای واقعی جامعه دور می‌شوند بلکه با پذیرش انگاره هایی متناقض و متعارض با الگوی فرهنگ وطنی، نوعی خرده فرهنگ معارض را در فضای مجازی شکل می‌دهند. در این شرایط، ویژگی‌های شبکه‌های مجازی مانند تنوع طلبی، فریبندگی، جذابیت، گمنامی کاربر و غیره کمبودهای فضای فرهنگی واقعی را به نوعی جبران نموده و زمینه جلب توجه کابران اینترنت به سمت و سوی فعالیت‌هایی خاص را فراهم می کند (امامی وصادقیان لمراسکی،۱۴۰۴: ۵).اما تنها ویژگی فرهنگ در این زمینه مطرح نیست بلکه موضوع به نحوه سیاستگذاری و ویژگی‌های ساختار سیاسی- اجتماعی و اقتصادی یک جامعه نیز بر می گردد. در این رابطه، لازم است به مطالعه رابطه ساختار و کارگزار و اینکه چگونه کارگزار یا کاربر اینترنتی در فضای مجازی به انتخاب هایی خاص دست می زند، وارد شد. شناخت این وضع نیازمند تأمل در

[1] مقصود از فعالیت های خاص، جنبه های از فعالیت های افراد در فضای مجازی است که با ارزش ها، هنجارها و قواعد دینی و عرفی حاکم بر جامعه ایران سازگاری ندارد(خرده فرهنگ معارض در حوزه مجازی).

[2] -Home Culture

مباحث نظری ساختار و کارگزار استیکی از کسانی که به طور مبسوطی درباره رابطه ساختار و کارگزار در راستای چگونگی پیوند یافتن زمان و فضا بحث کرده، آنتونی گیدنز[1] است.گیدنز (۲۰۰۴ و ۲۰۰۳) در تئوری ساختاربندی[2] خود رابطه ساختار و کارگزار را در سه دوره تاریخی بررسی می کند: در دوره اول یا ماقبل مدرن، «سنت» هدایت گر کنش و آگاهی افراد است. در این دوره به نوعی ساختار بر کنش گر سیطره دارد. بدین معنی که کارگزار در سایه سنگین اجتماع، دین، محله و خویشاوندان زندگی می کند. در دوره مدرن اولیه با ظهور دولت مدرن، جامعه از سطح اجتماعی[3] به سطح جامعه ای[4] تغییر می کند و دولت های مدرن برای خلق مشروعیت نظام‌های نوظهور (دولت–ملت)، از ایدئولوژی های جمعی مانند ناسیونالیسم استفاده می کنند یا افراد تحت سیطره هویت های جمعی مانند طبقه قرار دارند. همچنین هویت‌های جمعی نظم دهنده آگاهی فردی، و بازاندیشی بیشتر «بازاندیشی نهادی» دولتی است. در دوره سوم که مدرنیته شدید یا پساسنتی نام گرفته است رابطه ساختار و کارگزار قلمرویی جهانی می یابد و از سطح دولت و ملت فراتر می رود. در این دوره، کارگزاران به ویژه تحت تأثیر توسعه ارتباط الکترونیکِ آنی می‌توانند با سراسر جهان ارتباط برقرار کنند. همچنین هویت های جمعی تا حدی تضعیف می شوند و هویت فردی و توجه به خود جایگزین آنان می شود و نوعی بازاندیشی فردی اتفاق می افتد. بازاندیشی که در ساحت آگاهی انسان بوجود می آید و سیطره ساختار به نفع عاملیت یا کارگزار تضعیف می‌گردد (خو[5]،۲۰۲۳: ۱۱۷).با این حال، افراد همزمان تحت تأثیر سه سطح ساختاری محلی، ملی و جهانی قرار دارند. تأثیرگذاری هر کدام از این سطوح به طور عمده وابسته به عملکرد هر کدام از این ساختارهاست. در این میان، ساختاری سوژه را بیشتر تحت تأثیر خود قرار می دهد که قدرت انتخاب و دستیابی در تحقق هویت مطلوب وی را مهیا سازد. بعلاوه اینکه نه تنها مانع بازاندیشی کارگزار بلکه امکان گسترده بازاندیشی و تعامل سازنده وی را ممکن سازد. در حقیقت در اینجا در مرحله جهانی شدن میان ساختارهای محلی و ملی با جهانی رقابت بوجود می آید. در این شرایط، از یکطرف ساختار جهانی بواسطه رسانه ها و دیگر ابزارها، سیطره دیگر سطوح را تهدید می کند چنانکه بازاندیشی در آگاهی فردی را دامن می زند. از سوی دیگر، ساختارهای محلی و ملی در برابر ساختار مسلط جهانی در مقام مقاومت و یا هماهنگی عمل می کند. این وضع هنگامی به تقابل کارگزار با ساختارهای ملی و محلی می‌انجامد که به قول رودی[6] (۲۰۰۴) «فشارهای بیرونی از جانب ساختارهای ملی و محلی، تمایلات درونی (کارگزاران) را نادیده گرفته و عقیم نماید.رودی مدعی است با اینکه جهانی شدن فضای یکسانی را برای همه افراد در سراسر جهان مهیا می کند اما محیط های بلاواسطه محلی و ملی افراد نوع انتخاب آنان را تعیین می کند. انتخابی که بسته به محل[7] می‌تواند تنوع پذیرد. وی میان انتخاب های خاص[8] و خود انتخاب و همچنین بین تمایلات و توانایی دستیابی به تمایلات تمایز قائل می‌شود. بنابراین نوع سیاست‌های داخلی یا محلی – ملی می‌تواند نوع انتخاب افراد در شبکه های جهانی را به سمت و سوهای خاصی (انتخاب های خاص) سوق دهد.[9] (لطیفیان و همکاران،۲۰۲۴: ۷۰۹). در مجموع بنابر نظریه های عاملی، گیدنز، و

[1] -Anthony Giddens
[2] Structuration Theory
[3]- Communal
[4] - Societal
[5] - Xu
[6] - Rody
[7]- Site Specific
[8] - Specific Choices

[9] - یکی از مصادیق انتخاب خاص، گزینش فعالیت های مربوط به مسائل جنسی در فضاهای مجازی است.

رودی می توان به مدل تحلیلی و گزاره های منطقی زیر دست یافت: ۱. کارگزاران می توانند در فضاهای محلی تا جهانی "پروژه" هویتی خویش را مدیریت نمایند. در این میان، کارگزاران امکان عاملیت در دو فضای واقعی و مجازی را دارند. اگر فضای واقعی جامعه امکان توان افزایی[۱] کارگزاران برای پیگیری آمال و تمایلات شان را داشته باشد به فرهنگ قوی خویش قناعت می ورزند و فضای مجازی را در امتداد فضای واقعی می دانند. [۲] هنگامی بحرانی است که ساختار محلی–ملی یا فضای واقعی جامعه برای کارگزاران فشارآور[۳] باشد و تمایلات و نیازهایشان را نادیده گرفته و حتی سرکوب کند. کارگزارانی که نمی‌توانند در فضای واقعی به نیازهای خود بپردازند و هویت مطلوب شان را ارائه دهند فضای مجازی را عرصه مناسبی می‌یابند تا در آنجا جهت ابراز هویت خود که تا حدی متعارض با ارزش‌های جامعه خویش است به انتخاب‌های خاصی بپردازند (نگوین و همکاران[۴]، ۲۰۲۲: ۲۰۴۹).

پیشینه تجربی پژوهش

– طالب پور و همکاران (۱۳۹۶) تحقیقی تحت عنوان تاثیر استفاده غیر متعارف و بی‌رویه از شبکه‌های اجتماعی مجازی بر گرایش جوانان به ناهنجاری‌های اجتماعی(مورد مطالعه کرمانشاه) انجام دادند. نتایج این تحقیق نشان داد که ارتباط معنادار قوی بین استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی و ناهنجاری های اجتماعی وجود دارد. با توجه به نتایج تحقیق می‌توان اذعان داشت که استفاده از شبکه‌های مجازی در گرایش جوانان مورد مطالعه به انواع ناهنجاری های اجتماعی نقش داشته اند

– دانش و ظهیری نیا و همکاران (۱۳۹۷) تحقیقی تحت عنوان مطالعه کیفی پیامدهای استفاده از شبکه های اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه هرمزگان انجام دادند. نتایج این تحقیق نشان داد فقدان برنامه های جذاب فرهنگی در محل سکونت و کمبود امکانات رفاهی و تفریحی از جمله دلایل ایجاد انگیزه جهت استفاده از شبکه های اجتماعی به شمار می روند. همچنین، امکان برقراری تعاملات اجتماعی آسان به عنوان پیامد مثبت شبکه های اجتماعی و استفاده از ادبیات نامناسب، اختلاف بین اعضای خانواده و مصرف گرایی از جمله پیامدهای منفی استفاده از شبکه های اجتماعی بود. این یافته ها می توانند نمایانگر پیامدهای استفاده از شبکه های اجتماعی باشند.

– انصاری و همکاران (۱۳۹۷) تحقیقی تحت عنوان تحلیل جامعه شناختی تأثیر استفاده از فضای مجازی بر فرهنگ شفاهی (موردمطالعه: شهر اصفهان) انجام دادند. نتایج این تحقیق نشان داد استفاده از فضای مجازی تأثیر مثبتی بر فرهنگ شفاهی شهر اصفهان دارد.

– خیجی و همکاران (۱۴۰۴) تحقیقی تحت عنوان جایگاه شبکه های اجتماعی در جامعه ی امروزی انجام دادند. نتایج این تحقیق نشان داد هیچ‌یک از شیوه‌ها به‌تنهایی برتری مطلق ندارند و اثربخشی آن‌ها وابسته به شرایط، طراحی آموزشی و نیازهای متفاوت دانش‌آموزان است. ترکیب هوشمندانه مزایای هر دو محیط می‌تواند به افزایش کیفیت یادگیری و پایداری آن منجر شود.

– نظری و پوررمضان (۱۴۰۴) تحقیقی تحت عنوان شبکه‌های اجتماعی و برساخته شدن هویت دیجیتال ایرانیان؛ مطالعه موردی شبکه اجتماعی اینستاگرام انجام دادند. نتایج این تحقیق نشان داد شبکه‌های اجتماعی تأثیر قابل توجهی بر

[1]- Empowerment

[۲] – اصطلاح توان افزایی برگرفته از آراء گیدنز است.

[3]- Constraint

[4] - Nguyen & etal

بازتعریف هویت ایرانیان داشته‌اند؛ زیرا از یک‌سو، فضای نسبتاً باز این پلتفرم‌ها و دسترسی آسان به اطلاعات متنوع، به غنی‌تر شدن هویت‌های فردی و فرهنگی کمک کرده و ازسوی دیگر، گسترش شایعات و اطلاعات نادرست در همین فضا، باعث رواج شبه‌علم و ایجاد سردرگمی در درک هویت دیجیتال شده است.

– چی ین و یوئن[1] (۲۰۱۳) در پژوهشی با عنوان «شبکه های اجتماعی مجازی در سلامت اجتماعی» دریافتند که شبکه های اجتماعی یک ابزار مهم آموزشی هستند و می توانند بر مولفه های حمایت اجتماعی، روابط شبکه ای و شبکه های اجتماعی تأثیر بگذارند. پس از بررسی پژوهشی دریافتند دانش آموزانی که از شبکه های اجتماعی استفاده می کنند، از شکوفایی اجتماعی و انسجام بیشتری برخوردارند. همچنین، دانش آموزانی که از شبکه های اجتماعی استفاده می کنند، از همبستگی اجتماعی بیشتری برخوردارند. همچنین، دانش آموزانی که از شبکه های اجتماعی استفاده می کنند، از همبستگی اجتماعی و مشارکت اجتماعی بیشتری برخوردارند. این دسته دانش آموزان دارای پذیرش اجتماعی بیشتری نسبت به بقیه هستند.

– تایسر و همکاران[2](۲۰۱۴) در پژوهشی با عنوان «شبکه های اجتماعی مجازی؛ تأثیر علمی و اجتماعی بر سلامت دانشجویان دانشگاه» دریافتند که بین معدل تحصیلی و استفاده از شبکه های مجازی، همبستگی وجود دارد. همچنین دریافتند که بسیاری از مخاطبان از سایت های اجتماعی برای اطلاعات مرتبط با دانشگاه استفاده نمی کنند، در حالی که بسیاری از آنها به داشتن گروه های درسی آنلاین رغبت دارند. یافته‌های دیگر نشان داد که دانشجویان استفاده کننده از شبکه های اجتماعی مجازی دارای سلامت اجتماعی پایین تری هستند.

– سرجیومارتینز و همکاران[3](۲۰۲۵) تحقیقی تحت عنوان فرآیندهای آسیب‌شناختی در میان تولیدکنندگان محتوا در رسانه‌های اجتماعی(بررسی زمینه های) انجام دادند. نتایج این تحقیق نشان داد تمامی فرایندهای آسیب‌شناختی بالقوه در بین کاربران فعال در رسانه‌های اجتماعی مورد تایید قرار گرفت.

روش شناسی پژوهش:

روش مورد استفاده در این پژوهش از نوع روش کیفی است که با اتکا بر تکنیک فراتحلیل انجام شده است. تکنیک فراتحلیل، تحلیلِ پژوهش‌های انجام شده است و به صورت غیر مستیقم و با واسطه به بررسی موضوع مورد نظر می پردازد. فراتحلیل روشی است که به کمک آن می توان تفاوت های موجود در تحقیقات انجام شده را استنتاج کرد و در رسیدن به نتایج کلی و کاربردی از آن بهره جست. در روش فراتحلیل، ابتدا از شکستن اجزاء کل به ماوراء و فراتر از کل اولیه می رسیم، سپس تحلیل اولیه را به نحوی منتقل یا تبدیل می کنیم که یافته های نامناسب در چارچوبی قابل قبول قرار گیرند و سرانجام، تحلیل های ترکیب شده اطلاعاتی را نشان دهند که اطلاعات اولیه نشان نداده باشند. در عمل ابتدا اطلاعات از منابع اولیه استخراج و سپس با یکدیگر ترکیب می شوند و سرانجام یک کل جدید را تشکیل می دهند (بالدازی و همکاران[4]،۲۰۱۹: ۱۵۴).مهمترین عامل در انجام روش فرا تحلیل وجود پژوهش های تجربی کافی و فراوان درباره موضوع پژوهش و سهولت دستیابی به آنها است. بدین ترتیب، فرا تحلیل نتایج، هنگامی ضرورت می یابد که

[1] - Chien & Yuen
[2] - Taysr & Shouiter
[3] - Sergio Martinez & etal
[4] - Balduzzi& etal

تحلیل های متعدد و متنوعی درانبار یک حوزه علمی ذخیره شده باشد، از این جهت فراتحلیل مسبوق بر تحلیل های موجود در یک حوزه علمی است. تأخیر بهره گیری از روش فراتحلیل در جامعه ما بدین علت است که انبارهای دانش ما چندان مملو نیستند. از این گذشته، به دلیل ضعف روش شناسی و عدم ارتباط ارگانیک پژوهش های انجام شده با یکدیگر در سالهای مختلف، به نظر می رسد که وضعیت پژوهش در جامعه ما فرایند انباشتی خود را طی نمی کند. به عبارت دیگر، ترکیب و تدوین نتایج، به دلیل پراکندگی بیش از حد موضوعات مطالعه شده، عدم دسترسی دقیق به کلیه کارهای پژوهشی، پراکندگی و عدم ارتباط سازمان های تحیققاتی و پژوهشی با یکدیگر، عدم تعامل و تبادل پژوهشگران با یکدیگر، عدم استفاده لازم و کافی از نتایج پروژه های مشابه، به سختی قابل تحقق است(بورنستین و همکاران[1]،۲۰۲۱: ۱۷۹).

علاوه بر مشکلات بیان شده که در خصوص انجام روش فرا تحلیل در جامعه ما وجود دارد، در حوزه پژوهش‌های مرتبط با فضای مجازی و استفاده نامتعارف مشکلات مضاعفی وجود دارد:یکی اینکه، تحقیقاتی که مستقیماً به موضوع فوق پرداخته‌اند، کم و انگشت شمار هستند. چنانکه عمده‌ترین داده‌های مرتبط با پژوهش، یا سخنان مسئولان سیاسی-فرهنگی است یا تحلیل‌های رسانه‌ای و داده‌هایی است که در وبلاگ‌ها و دیگر رسانه ها آمده است. دوم اینکه، در این زمینه تاکنون هیچ گونه فرا تحلیل و تحلیل نظری درباره موضوع صورت نگرفته است. ازاین رو، تلاش بر این است که در ابتدا حداقل پژوهش های انجام گرفته در این حوزه را معرفی نموده و سپس به توصیف صرف نتایج این پژوهش ها اکتفا نکرده بلکه براساس چارچوب نظری متناسب با موضوع به تحلیل آنها بپردازیم.

برای انجام این پژوهش، ابتدا محققان براساس جستجوی کلید واژه های (اینترنت، فضای مجازی، ماهواره و جهانی شدن) در موتورهای جستجوی مگیران و نورمگز همه مقاله‌های با عناوین مذکور را بررسی کردند. سپس در بین مقاله های جستجو شده نوزده مقاله که بیشترین تناسب را با مسأله پژوهش داشته‌اند انتخاب و مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته اند. اکنون در ابتدا یافته‌های توصیفی مقالات مورد بررسی به همراه مختصر نتایج مرتبط با موضوع ارائه می گردد. سپس یافته های موجود بر اساس چارچوب تئوریک پژوهش تحلیل می شوند.

جدول (۱): توصیف پژوهش های تحلیل شده و ویژگی های مربوط به آنان

ردیف	محقق / محققین	عنوان	روش تحقیق	محل پژوهش	نتایج تحقیقات
۱	عریضی و دیگران (۱۳۸۵)	ماهواره و هویت جنسیتی دختران جوان	پیمایشی	دبیر ستان شهر تهران	کسانی که دارای ماهواره بودند، بیشتر پذیرندهٔ رفتارها و الگوهای مدرن تر هویت جنسیتی بودند.
۲	علوی و دیگران (۱۳۸۷)	مقایسه هویت و سلامت روان در دانشجویان استفاده کننده از اینترنت و	پیمایش	دانشگاه تهران	۱- بیشترین استفاده را از سایت های تفریحی و چت کردن(۲۸ درصد)، سایت های موسیقی و ترانه(۲۱/۵ درصد)۲ بیشترین وقت دانشجویان صرف استفاده

[1]- Borenstein & etal

		محیط های مجازی			تفریحی از اینترنت و کمترین وقت آنان صرف سایت های آموزشی، فرهنگی و شده است.
۳	ذکایی و پورغلام آرا(۱۳۸۴)	خرده فرهنگ یا مصرف فرهنگی: پژوهشی در بین دختران دانش آموز شهر تهران	پیمایش	شهر تهران	پرطرفدارترین موسیقی نزد دختران جوان پاپ و جاز جدید ایرانی است که اغلب از ماهواره پخش می شود... کسانی که از رسانه های جدید استفاده کرده اند هم از لحاظ ذهنی و به لحاظ عینی گرایش بیشتری به رفتارهای خرده فرهنگی پیدا کرده اند. رفتارهای خرده فرهنگی بعضاً مغایر و مخالف با هنجارها و ارزش های فرهنگ رسمی و مسلط بر جامعه است
۴	کفاش و فربدی (۱۳۷۵)	بررسی سنخ شناسی آرا موجود درباره هویت ایرانی	پیمایش	دانش آموزان ایرانی	علل جذب به فرهنگ بیگانه به ترتیب اهمیت شامل موارد زیر هستند: کمبود امکانات رفاهی، تفریحی و ورزشی(۹۰/۲۰ درصد)، عدم توجه به نیازها و خواسته های هیجانی و پرشور و نشاط جوانان(۸۵/۷ درصد)؛ در دسترس بودن فیلم های مستهجن ویدیویی و ماهواره ای(۸۲ درصد)؛ ضعف توجه به فرهنگ اصیل ایرانی(۸۱/۸ درصد) و ضعف در عمل به توجه به فرایض دینی همچون نماز ، روزه ..(۸۵/۷ درصد).
۵	مهدوی (۱۳۸۳)	بررسی وضعیت دینداری کاربران اینترنتی اینترنت	پیمایشی	تهران	ایرانیان، به سؤالات حساسیت برانگیز – مثلا در مورد روابط جنسی – در اینترنت خیلی راحت تر از فضای واقعی پاسخ می دهند
۶	رضانیا(۱۳۸۷)	بحران اخلاقی در ریشهٔ مسائل جنسی در اینترنت	اسنادی		دوستی های مجازی در میان کاربران اینترنتی رو به افزایش است و جوانان ایرانی در خانواده های سنتی ترجیح می دهند در فضای کم دردسر و غیر قابل

					کنترل مجازی با جنس مخالف خود ارتباط برقرار کنند.
۷	ملکیان و جمشیدی آبادی (۱۳۹۳)	بررسی رابطه استفاده از اینترنت با وضعیت دینداری کاربران دانشجو	پیمایشی	تهران	که نوع قالب هویت دینی میان دانشجویان به ترتیب هویت دینی کسب شده، زودهنگام، مهلتخواه می باشد و هویت دینی پراکنده نیز ضعیفترین نوع هویت میان دانشجویان است. و متغیرهای سابقه استفاده از اینترنت با هویت دینی زودهنگام ، میزان استفاده از اینترنت با هویت دینی پراکنده و مهارت در استفاده از اینترنت با هویت دینی کسب شده رابطه معنادار دارند .
۸	منتظرقائم و شاقاسمی(۱۳۸۷)	اینترنت و تغییر اجتماعی در ایران: نگاهی فراتحلیلی با تأکید بر جوانان	فراتحلیل	جوانان ایرانی	اینترنت در میان جوانان ایرانی تغییرات هویتی زیادی ایجاد کرده است. این رسانه نوین باعث شده که روابط جوانان با گروه های همسالان، جنس مخالف، همکلاسان، اعضای خانواده، سایر هموطنان و ساکنان بقیه نقاط جهان به صورت بنیادین دچار تغییر شود.
۹	بهزاد دوران (۱۳۸۱)	تأثیر فضای سایبرنتیک بر هویت اجتماعی،	پیمایشی	مشهد	تکنولوژی های نوین ارتباطی و اطلاعاتی با فراهم آوردن امکان پیدایی جامعه شبکه ای که افراد و جوامع را در قالب های تازه، هویت تازه بخشیده، نه تنها قواعد حاکم بر ارتباط و تعامل میان انسان‌های، بلکه نگرش انسانها را نسبت به دیگران و جهان تغییر داده است.
۱۰	سازمان ملی جوانان (۱۳۸۳)	سنجش اشکال و سطوح مشارکت سیاسی دانشجویان و نگرش های آنان درباره مشارکت	پیمایشی	دانشجویان دانشگاه های تهران	حدود یک سوم از دانشجویان، به گروه های فکری خارج از حاکمیت نزدیکی فکری دارند. دانشجویان ناراضی، اینترنت را به عنوان تنها راه مقابله با رسانه های حکومتی پذیرفته اند. گروه های

		سیاسی			دانشجویی هم از اینترنت برای رساندن صدای خود به گوش مردم و سازمان ها استفاده برده اند.
۱۱	سپنجی(۱۳۸۲)	بررسی میزان و عوامل بهره مندی روزنامه نگاران شهر تهران.	پیمایشی	روزنامه نگاران شهر تهران	روزنامه نگاران ایرانی از اینترنت به خوبی استفاده می کنند. گروه های دیگر اجتماعی که امکان ابراز هویت و اعمال قدرت را از دست داده اند، اینترنت را مکان خوبی برای پیشبرد مقاصد خود یافته اند.
۱۲	منطقی (۱۳۸۳)	رفتارشناسی جوان در دهه سوم و چهارم انقلاب اسلامی	اسنادی		چت یکی از پرطرفدارترین امکانات اینترنت در ایران است. گسترش سریع کافی نت ها در سطح شهرهای ایران را می توان نتیجه جوانان ایرانی به چت دانست. از آن جا که روابط میان دو جنس مخالف در ایران کنترل می شود، برای جوانانی که چنین روابطی را ترجیح می دهند، اتاق های چت مکان مناسب، ارزان و کم خطری برای گفت و گوهای طولانی با جنس مخالف است. چت به جوان ایرانی کمک می کند تا با دنیاهای دیگر ارتباط برقرار کند و حس تعامل با غریبه هایی را که توان آسیب رساندن به او را ندارند، تجربه کند.
۱۳	منطقی و دین پرور(۱۳۹۱)	هویت پنهان در کاربران تلفن همراه و اینترنت	مصاحبه – پیمایش	دانشجویان دانشگاه خوارزمی	دانشجویان دختر و پسر کاربر تلفن همراه و اینترنت در عمل با استفاده از امکاناتی که فن اوری های اخیر در خدمت آنها قرار داده اند، در جهت بنیان نهادن یک هویت پنهان یا غیر رسمی سود می برند. از این هویت اخیر عمدتا دوستان نزدیک و افرادی با جنس مخالف فرد مطلع می باشند و به شکل معناداری پدر، مادر،

					خواهر و برادر و اولیای آموزشی جوان از این هویت بی اطلاع هستند. همچنین دختران از هویت پنهان بیشتر از پسران استفاده می کنند.. زنان برای دور زدن موانعی که از نظر زیستی، فرهنگی و اجتماعی فراروی خود دارند، با استفاده از تلفن همراه و اینترنت سعی در دور زدن موانع مزبور می کنند.
۱۴	مهدیزاده و عنبرین(۱۳۸۸)	استفاده از اینترنت و هویت فرهنگی جوانان	پیمایشی	جوانان تهران	هویت فرهنگی پاسخگویانی که از اینترنت استفاده می نمایند، ضعیف تر از کسانی است که از اینترنت استفاده نمی کنند. هر چه جستجو در اینترنت دربارهٔ فرهنگ خودی بیشتر باشد هویت فرهنگی کاربران اینترنت بیشتر بوده ؛ برعکس، هر چه استفاده از سایت های خارجی بیشتر باشد هویت فرهنگی ضعیف تر می شود.
۱۵	قادرزاده و احمد پور(۱۳۹۰)	کاربری اینترنت و تأثیر آن بر هویت اجتماعی	پیمایشی	دانشجویان کردستان	همبستگی بین میزان کاربری اینرنت و هویت قومی منفی است. اما میزان همبستگی بین میزان کاربری اینترنت و هویت ملی و هویت جهانی مثبت و خیلی بیشتر از همبستگی اینترنت و هویت قومی است. همبستگی بین میزان و نوع مصرف با هویت جهانی ۹۷/۱۲ است اما همبستگی بین وضع مصرف با هویت ملی و قومی به ترتیب ۷۶/۲۴ و ۵۶/۱۴ بوده است.
۱۶	شایگان و رحیمی، (۱۳۹۵)	بررسی جامعه‌شناختی رابطه مصرف شبکه‌های اجتماعی مجازی و گرایش به انحرافات اخلاقی (مورد	پیمایشی	شهر تهران	بین مصرف شبکه‌های اجتماعی مجازی (متغیر مستقل) و گرایش به انحرافات اخلاقی (متغیر وابسته) با ابعاد اباحه‌گری عملی جوانان، خشونت و پرخاشگری جوانان، تضعیف باورهای دینی و گسترش شبهه‌های فکری، عادی شدن روابط دختر

		مطالعه جوانان ۱۵ تا ۲۹ سال شهر تهران)			و پسر، گسترش رفتارهای وندالیستی و ترویج همزیستی به جای ازدواج رابطه معناداری وجود دارد.
۱۷	مهدی‌زاده و اتابک (۱۳۹۵)	استفاده از شبکه‌های اجتماعی و شکل‌گیری فرهنگ جوانی در جوانان تهرانی کاربر فیس‌بوک	تحلیل محتوا	ایران	ضمن تشریح تجربه زیسته شبکه‌های اجتماعی و وضعیت استفاده‌های جوانان از این شبکه‌ها نشان می‌دهد که حضور در شبکه‌های اجتماعی به‌مثابه زندگی روزمره امکان و فضایی برای شکل‌گیری نوع خاصی از هویت فرهنگی جوانی را فراهم می‌کند. ازاین‌رو مهم‌ترین ویژگی‌های فرهنگ جوانی عبارت‌اند از؛ واکنشی، فردگرایانه، فراجنسیتی، طبقاتی و مصرف‌گرا بودن.
۱۸	گهواره بند و مهری (۱۴۰۳)	بررسی چگونگی تاثیر فضای مجازی بر شکل گیری هویت فردی و فرهنگی نوجوانان	تحلیلی – توصیفی	نوجوانان	فضای مجازی چالش ها و پیامدهای منفی نیز به همراه دارد. نوجوانان ممکن است تحت تاثیر فشارهای اجتماعی، استانداردهای غیرواقعی و اطلاعات نادرست قرار گیرند، که می تواند به کاهش عزت نفس، بحران هویت و از دست دادن فرهنگ بومی منجر شود.
۱۹	شمشیرگردی (۱۴۰۴)	تاثیر شبکه های اجتماعی برهویت نوجوانان ایرانی – تحلیل فرصت ها و تهدیدهای فضای مجازی	تحلیل محتوا	ایران	فضای مجازی بستر مناسبی برای بروز تنش های هویتی است که نیازمند مدیریت و آموزش مناسب می باشد. بنابراین، تحلیل تاثیر شبکه های اجتماعی بر هویت نوجوانان ایرانی باید به گونه ای انجام شود که هم فرصت ها را تقویت و هم تهدیدها را به حداقل برساند. ایجاد مهارت های سواد رسانه ای و فرهنگ سازی دیجیتال می تواند نقش کلیدی در حمایت از هویت نوجوانان داشته باشد. در نهایت، فضای مجازی نه تنها تهدید

					نیست، بلکه می تواند به عنوان بستری برای رشد و توسعه هویت نوجوانان در جامعه ایرانی به کار گرفته شود، اگرچه مدیریت دقیق و نظارت مستمر لازم است تا آثار منفی آن کنترل شود.

معرفی توصیفی پژوهش های انجام شده:

از کل پژوهش های بررسی شده ۶۳/۱۵ در تهران و ۳۶/۸۵ در سایر مراکز استان‌های کشور انجام شده اند. ۷۳/۶۷ از پژوهش‌ها به روش پیمایشی،۱۰/۵۲درصد به روش اسنادی، و هر یک از روش‌های کیفی، اسنادی، ترکیبی و فراتحلیل ۵/۲۶ درصد بوده است. جامعه آماری همه پژوهش‌های مورد بررسی گروه جوانان یا در ارتباط با جوانان بوده است. همچنین همه پژوهش‌ها جز یک مورد در طی سال‌های ۱۳۸۱ تا ۱۳۹۱ انجام شده‌اند.

مهمترین بخش پژوهش ها از دید محققان در دو محور چگونگی تأثیر رسانه‌ها و تأکید بر جنبه عرضه و تقاضای مخاطبان بر می گردد. در محور اول، بیش از نیمی از تحقیقات (۶۲ درصد) بیانگر تأثیر مثبت رسانه‌ها بر خرده فرهنگ معارض با فرهنگ حاکم بر جامعه بوده اند. ۲۸/۵۷ درصد از تحقیقات حاکی از تأثیر با واسطه رسانه‌ها بر مخاطبان بوده اند. به عبارتی آنها نقش تعدیل یا تشدید کننده بستر اجتماعی بر چگونگی تأثیر رسانه‌ها را نشان داده اند. همچنین ۹/۵۲ درصد تأثیرات رسانه‌ها را در بین گروه‌های جنسی و قومیتی متفاوت دانسته‌اند. علاوه براین ۴۲/۱۰ درصد از پژوهش‌های انجام شده بر جنبه تکنولوژیک تمرکز کرده و آن را به عنوان متغیر مستقل در نظر گرفته اند. ۲۱/۰۵ درصد جنبه تقاضا یا بستر اجتماعی سیاسی جامعه را به عنوان مهمترین عامل تأثیرگذار بر نوع اسفاده از فضای مجازی در نظر گرفته‌اند. و ۳۶/۸۴ درصد از تحقیقات تأثیر هر دو جنبه ماهیت تکنولوژی و بستر اجتماعی را به عنوان عوامل تأثیرگذار بر نوع استفاده از فضای مجازی در نظر گرفته‌اند.

تحلیل یافته های پژوهش های انجام شده:

براساس میزان تأکید بر جنبه‌های عرضه، تقاضا یا تعاملی(رسانه و مخاطب)، نتایج تحقیقات بررسی شده را می‌توان در سه دسته جای داد: پژوهش هایی که از جنبهٔ عرضه به مطالعه مسأله پرداخته‌اند. ویژگی‌هایی مانند داشتن صرف ماهواره، استفاده وسیع از اینترنت، گمنامی فضای مجازی، جذابیت فضای مجازی، سهولت استفاده از آن، امکان پاسخ گویی به سوالات حساس در جامعه(روابط جنسی، علنی بودن رابطه دختر و پسر)، کم دردسر ساز بودن فضای مجازی و غیرقابل کنترل بودن آن، در دسترس بودن جهانی آن، گسترش سریع کافی نت ها در فضای عمومی جامعه را مهمترین عوامل موثر بر تضعیف هویت ملی و همچنین استفاده نامتعارف از آن دانسته‌اند (عریضی و دیگران ۱۳۸۵،ذکایی و پورغلام آراء۱۳۸۴،کفاش و فریدی۱۳۷۵،مهدوی۱۳۸۳،رضانیا۱۳۸۷،عزتی۱۳۸۶، دوران۱۳۸۱، منطقی۱۳۸۴، منطقی و دین پرور۱۳۹۱ و مهدیزاده و عنبری ۱۳۸۸).

در جنبه تقاضا محور، پژوهش هایی قرار دارند که بیشتر بر بستر اجتماعی و ویژگی های مخاطبان در توجه به برنامه های خاص مجازی تأکید کرده اند؛ این پژوهش ها ویژگی هایی مانند کمبود امکانات رفاهی برای مخاطبان، مقایسه وضعیت کشور خود با کشورهای خارجی و دلزدگی از کشور خود، سنتی بودن خانواده‌ها، نارضایتی از حاکمیت و رسانه‌های

حکومتی، رساندن صدای خود به گوش مردم و سازمان ها، ابراز هویت و اعمال قدرت در فضای مجازی به جای ابراز قدرت در فضای واقعی، کنترل روابط دو جنس در ایران، تعامل با غریبه‌هایی که توان آسیب رساندن به مخاطب- کاربر را ندارند، جستجو برای بنیاد نهادن یک هویت پنهان یا غیر رسمی، دور زدن موانع زیستی، فرهنگی و اجتماعی و ضعف توجه به فرهنگ اصیل ایرانی را موجب توجه کاربران و استفاده مخاطبان از فضاهای نامتعارف در شبکه های مجازی دانسته‌اند (کفاش و فریدی۱۳۷۵، سپنجی۱۳۸۲،منطقی ۱۳۸۳، دین پرور۱۳۹۱،جهان مهین و همکاران،۱۴۰۲).

دسته سوم تحقیقات، که کمترین فراوانی را دارند براساس چارچوب تعاملی و ویژگی های تعدیل کننده نوع استفاده از رسانه ها و نوع عکس العمل مخاطبان در فضای مجازی را بررسی کرده اند. به عبارتی دیگر این دسته از پژوهش ها، هر چند به فضای جهانی شبکه مجازی توجه دارند اما نشان داده اند که تأثیر شبکه های مجازی جهانی بر همه افراد یکسان نبوده بلکه میزان و چگونگی استفاده از این شبکه ها بیشتر تحت تأثیر زمینه های اجتماعی مخاطب و شرایط وی(مانند نوع تربیت فرد و شیوه برخورد با فرد) قرار دارد(لطف آبادی و نوروزی۱۳۸۳، سازمان ملی جوانان ۱۳۸۳).

از آنجا که اغلب پژوهش ها پیمایشی بوده اند عمدتاً آسانترین راه یعنی سنجش پیامدهای خرده فرهنگی استفاده از شبکه های مجازی را انتخاب کرده اند. براین اساس، در پژوهش‌های خود به این نتیجه دست یافتند که میزان استفاده از رسانه ها مهمترین عامل تعیین کننده در رابطه متقاضی با شبکه مجازی است. گذشته از الزامات روش پیمایشی، انتخاب چنین رویکرد نظری کم و بیش با پیش فرض های تئوری های کلاسیک جامعه توده وار و نظریه پردازان انتقادی صنعت فرهنگ بی ارتباط نبوده است. در این تئوری ها، محدویت برد رسانه‌ای به قلمرو دولت – ملت، عدم تنوع رسانه‌ای و انفعال سوژه و در نهایت تأثیر تعین کننده رسانه بر سوژه برجسته بوده‌اند چنین سوگیری های پژوهشی باعث شد که این تحقیقات به نوعی تنوع و تعدد گروه‌های مخاطبان رسانه ای را نادیده گرفته و جهانشمولی تأثیر شبکه های مجازی بر مخاطب را مسلم فرض کنند. گویی تکنولوژی در تمام جوامع و برای همه گروه‌های درون یک جامعه نتایج مشابهی دارد. در حالی که واقعیت این است که چگونگی یا نوع استفاده از شبکه های مجازی علاوه بر ویژگی‌های خود تکنولوژی، به عوامل فرهنگی و اجتماعی یک جامعه و ویژگی‌های گروه‌های متفاوت درون آن و خصوصیات فردی مخاطبان بستگی دارد.

البته پژوهش های دسته دوم نیز خالی از عیب و نقص نیستند بلکه همانند دسته اول بر یک جنبه مسأله تأکید دارند (جنبه تقاضا). این پژوهش ها اگرچه به درستی شرایط و ویژگی‌های مخاطب در نوع مواجهه با رسانه را مورد توجه قرار داده اند اما تا حدی نقش ویژگی های تکنولوژی فضاهای مجازی جدید را نادیده گرفته‌اند. بدین معنی که تکنولوژی مجازی جدید بیشتر بواسطه ویژگی‌های خاص خود است که توانسته اند فضا را برای ابراز هویت و تمایلات و خواسته های درونی افراد فراهم کند. زیرا تکنولوژی فضای مجازی نوع جامعه پذیری و هویت‌یابی خاص خود را بوجود می‌آورد که بی توجهی به این عامل نیز می‌تواند مانند بی توجهی به بستر اجتماعی- فرهنگی به تبیین ناقص مسأله منجر گردد.

پژوهش‌های دسته سوم که کمتر مدنظر پژوهشگران حوزه فضای مجازی و آسیب‌های آن قرار گرفته است هر دو جنبه عرضه و و تقاضا را مهم دانسته و بعلاوه ویژگی های تعدیل کننده بستر اجتماعی را مورد توجه قرار می‌دهد. البته ضعف اساسی این دسته از پژوهش ها، عدم تبیین نظری موضوع است. تلاشی که این پژوهش در قالب نگاهی نظری با اتکای بر نتایج پژوهش های پیشین و انتقاد از آنها دنبال کرده است.

تحلیل نظری پایانی

چنانکه در حوزه نظری پژوهش آمده است امروزه زندگی افراد بواسطه توسعه روندهای جهانی به ویژه در عرصه شبکه‌های مجازی تحت تأثیر دو قلمرو واقعی و مجازی است. به عبارتی فضای زندگی افراد از قلمروی واقعی فراتر رفته و قلمرویی مجازی را نیز شامل می شود که خصوصیات منحصر به فرد و متمایز با فضای واقعی دارد. این تمایز ناشی از ویژگی های جهان مجازی است. در این ارتباط کاستلز مدعی است جامعه شبکه ای یعنی ساختار اجتماعی و مسلط در عصر اطلاعات، حول شکل های نوین زمان و فضا سازمان می‌یابد: زمان بی زمان و فضای جریان ها و گردش اطلاعات. منظور از زمان بی زمان، استفاده و بکارگرفتن بی وقفه و مداوم فناوری اطلاعاتی، ارتباط نوین برای از میان برداشتن زمان برای فشردن سال ها و تبدیل آنها به دقیقه ها و فشردن دقیقه ها به آن و لحظه است. به نظر کاستلز امکانات و قابلیت های اینترنت، توان و ظرفیت بالقوه ایدئولوژی غالب را برای اعمال سلطه محدود می سازد. در عوض افراد قادر خواهند بود که جهان های مجازی خود را بسازند که پایه بنای دموکراتیک شدن تصورها و باورها را می سازد (مک کی ۱۳۸۶: ۵۲-۵۴)

بنابراین توسعه شبکه‌های مجازی به نوعی به دو جهانی شدن‌ها منجر شده است. در فرایند دوجهانی شدن‌ها جهان مجازی در کنار جهان واقعی خلق می‌شود. این وضع، رقابت و فاصله تأمل برانگیزی را میان این دو جهان می آفریند. رقابتی که بواسطه آن در نگرش شهروندان تغییر نسبت به فرهنگ و ایدئولوژی حاکم بوجود می‌آید. قدرت و سیطره دولت و نهادهای ایدئولوژیک آن امثال خانواده، مدرسه، رسانه‌های ملی، مکان‌های مذهبی و غیره به چالش فراخوانده می شوند. در این شرایط، در کنار شهروند سیاسی و تابع دولت، شهروند مجازی – شبکه‌ای شکل می گیرد. این شرایط بیشتر در هنگامی تهدید کننده فرهنگ غالب محلی و ملی است که جهان مجازی و فرهنگ مسلط ساختار جهانی با فرهنگ محلی- ملی در تعارض و تنافر باشد. یا به عبارتی دیگر فرهنگ محلی- ملی در پاسخگویی به نیازهای افراد به ویژه نیازهای نسل جوان که می توانند در شبکه مجازی پیگری شوند، ناتوان و عاجز باشد. پدیده ای که عاملی آن را فرهنگ ضعیف می نامد فرهنگی که در پاسخ به نیازها و تمایلات افراد ناتوان بوده و بیزاری و دوری جوانان از فرهنگ و دولت واقعی و روی آوردن افراطی آنان به فضای مجازی و نوعی مهاجرت فرهنگی- مجازی را موجب می‌شود.

یکی دیگر از علل اساسی روی آوردن کاربران در استفاه نامتعارف(سکسی) از شبکه‌های مجازی، به نیازهای واقعی و سرکوب شده مخاطبان یا کاربران ساختارهای واقعی بر می گردد. شواهد بیان کننده این است که جامعه ایران در طی دهه های اخیر با مشکلات اساسی(اقتصادی، اجتماعی و سیاسی) در راه زندگی حداقل مطلوب خود مواجه بوده اند. نتایج تحقیقات نشان می‌دهد که کارشناسان و مسولان مرتبط با آسیب‌های اجتماعی سراسر کشور،آسیب های خیلی مهم و مهم را به ترتیب، بیکاری، اعتیاد، فقر، طلاق، خانواده نابسامان؛ و آسیب‌های کم اهمیت را مهاجرت، مشکلات جوانان، همسرآزاری و خودکشی می‌دانند. همچنین براساس نظر سنجی طرح ملی «پیمایش ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان»(۱۳۸۲) در ۲۸ استان کشور، پاسخگویان مهمترین مسائل خود را به ترتیب: بیکاری(۹۶٪)، گرانی(۹۵/۷٪)،اعتیاد(۹۲٪) و پارتی بازی(۸۸٪) دانسته اند. در پاسخ به این پرسش که «به نظر شما مهمترین مشکل کشور در حال حاضر چیست؟»، ۴۷/۱، ۳۰/۶ و ۱۹/۱ درصد از پاسخگویان، به ترتیب، مشکلات اقتصادی، بیکاری و مشکلات اجتماعی را مهمترین مشکلات کشور دانسته‌اند. در پاسخ به پرسش دیگری با این مضون که «در شرایط فعلی مهمترین نگرانی و دغدغهٔ شما در زندگی

چیست؟» به ترتیب، ۱/۸، ۱۹/۲۰ و ۱۷/۴ درصد از پاسخگویان مهمترین دغدغهٔ خود را اشتغال، مشکلات اقتصادی و آیندهٔ فرزندان و جوانان دانسته‌اند.

علاوه بر مشکلات اقتصادی- اجتماعی، کمبود اماکن تفریحی و فضای اجتماعی زندگی نیز در استقبال از فضای مجازی تأثیر گذار است: براساس تحقیق زارع(۱۳۸۶) پیرامون "عملکرد شهرداری شیراز از دید مردم» پاسخگویان مهمترین مشکلات شهر را کمبود فضای سبز، پارکها و تفریحگاهها، ترافیک شهری، احساس ناامنی در خیابانها از نظر بروز رفتارهای غیر اخلاقی، تصادف با وسایل نقلیه، آلودگی هوا و آلودگی صوتی، ضعف اعمال قوانین و مشارکت ضعیف مردم در حل مسائل شهری می دانستند. جهان مهین و همکاران(۱۴۰۲) بیان داشتند فضای مجازی (کل) و هویت دینی (کل) رابطه معنادار دارند. فضای مجازی (کل) بر هویت احساسی و عملی دانش‌آموزان تأثیر دارد، اما رابطه فضای مجازی (کل) با هویت اعتقادی دانش‌آموزان معنادار نیست. در بین متغیرهای جمعیتی رابطه جنسیت، پایه تحصیلی، رشته تحصیلی، نوع مدارس، تحصیلات پدر، طبقه اجتماعی با هویت دینی دانش‌آموزان معنادار است

حوزه مهم دیگر در گرایش کاربران در استفاده نامتعارف از فضای مجازی با عملکرد حوزه سیاسی در ارتباط است. چنانچه «دولت در مواقع عدم وفاق ارزشی و هنجاری در جامعه، می تواند با حمایت و طرفداری از یک نوع ارزش و هنجار و سرکوب ارزش و هنجارهای دیگر، زمینهٔ ناامنی سیاسی را برای گروه‌های خاص فراهم کند. این تنش در جامعهٔ ما نمودی دو چندان دارد. زیرا نظام سیاسی خاص و دینی ای که در جمهوری اسلامی ایران ایجاد شده همواره کوشیده است از نفوذ فرهنگ غربی در ایران جلوگیری کند و به جای آن غنای فرهنگ ایرانی- اسلامی را خاطر نشان سازد (امام جمعه زاده و موسوی، ۱۳۸۸). برای نمونه، ذکایی و پورغلام آرا(۱۳۸۴) بعد ازتحلیل نتایج تحقیق شان پیرامون «خرده فرهنگ یا مصرف فرهنگی: پژوهشی در بین دختران دانش آموز شهر تهران» می‌گویند ۷۸/۵ درصد از دختران به میزان زیادی از موسیقی استفاده می کنند. اما از آنجا که موسیقی های [پاپ جدید] از نظر فرهنگ رسمی نامطلوب و ناپسند تلقی می شود استفاده از آنها معمولا در منزل و در حوزهٔ خصوصی و غیر رسمی صورت می‌گیرد. همچنین دخترانی که به فعالیت‌های خرده فرهنگی گرایش داشته‌اند تعریف دیگری از دختر خوب بودن و زندگی برای خود دارند و هویت خود را با توجه به ارزش‌ها و الگوهای مطرح شده از سوی گروه های مرجع معرفی شده از سوی رسانه‌های [جدید خارجی] کسب می کنند. رفتارهای خرده فرهنگی بعضاً مغایر و مخالف با هنجارها و ارزش های فرهنگ رسمی و مسلط بر جامعه است و از این رو دختران دانش آموز به حفظ تعلقات و رفتارهای خرده فرهنگی خاص خود در خانه در اتاق شخصی خود و از طریق هدایت بخشی از فعالیت‌های فراغتی خود توجه زیادی دارند.

بنابراین براساس چارچوب نظری و نتایج تحقیقات تجربی می‌توان گفت بواسطه رشد بی رویه شبکه‌های مجازی در بستر فرایند جهانی، در کنار دنیای واقعی، دنیای مجازی به عنوان رقیب دولت و فرهنگ رسمی به عنوان قدرت نامرئی خود را مطرح کرده است. در این تحول از مفهوم قدرت، شبکه‌های مجازی در ایران فرهنگ رسمی و حاکم را با چالش جدی مواجه ساخته است.چالش اساسی متولیان فرهنگ رسمی از یک سو ناشی از ویژگی‌های فضاهای مجازی و از دیگر سو، با نارسایی‌های ساختاری(داخلی) در حل و فصل نیازها و مطالبات کارگزاران (کاربران) مرتبط است.نقطه کانونی بحران هنگامی است که به قول رودی فشارهای بیرونی ساختار ملی- محلی تمایلات درونی کارگزاران را نادیده گرفته و عقیم گذارد این امر موجب می‌شود که کاربران اینترنتی انتخاب‌های خاص جنسی را در شبکه‌های مجازی پیگیری نمایند. راه

برون رفت از این وضعیت، همراه با بازاندیشی مداومی که در آگاهی کارگزاران متأثر از شبکه‌های جهانی قدرت شکل می‌گیرد این است که ساختارهای ملی- محلی ناظر نیز به بازاندیشی نهادی بپردازند یعنی در جهت پاسخ به تمایلات و نیازهای کارگزاران تلاش کنند و به ترمیم رابطه ساختار و کارگزار بپردازند و در نهایت تحول مفهوم قدرت در عرصه جهانی را درک و برای آن برنامه‌ریزی کنند.

منابع

[۱]. ابراهیمی، ستایش الزهرا ؛ جعفری، علی ؛ سلطانی فر، محمد.(۱۴۰۴). مطالعهٔ ادراکات و رفتارهای کاربران ایرانی در مواجهه با انتشار اخبار جعلی در شبکه‌های اجتماعی. فصلنامه جامعه پژوهی فرهنگی، ۱۶(۴)،۳۱۷ – ۳۴۶.

[۲]. اسلامی رمچاهی، ماجد.(۱۴۰۴). مقایسه اجتماعی آنلاین و اثر آن بر افسردگی نوجوانان. فصلنامه تحقیقات راهبردی در تعلیم و آموزش و پرورش،(۵۲)،۴۸۷- ۵۰۲.

[۳]. اشرفی، فاطمه ؛ شیرخدایی، میثم ؛ موقر، مرتضی.(۱۴۰۴). اخلاق حرفه ای تاثیرگذاران رسانه های اجتماعی و مسئولیت آنها درقبال گروه های آسیب پذیر. فصلنامه مطالعات فرهنگ – ارتباطات،(۱۰۱)،۲۰۹- ۲۳۶ .

[۴]. امام جمعه زاده، سید جواد و موسوی، سعید.(۱۳۸۹). جهانی شدن و روند عام گرایی و خاص گرایی در فرهنگ سیاسی جمهوری اسلامی ایران. فصلنامهٔ مطالعات سیاسی، ۳(۷)، ۷۵-۸۹.

[۵]. امامی، مریم، صادقیان لمراسکی، محدثه.(۱۴۰۴). بزه دیدگی زنان در شبکه های اجتماعی؛ نمودها و راه‌کارها. فصلنامه آموزه‌های حقوق مالکیت فکری کشورهای اسلامی،۱(۲)، ۱-۲۲.

[۶]. انصاری، ابراهیم ، کیانپور ،مسعود، عطایی، پری .(۱۳۹۷). تحلیل جامعه شناختی تأثیر استفاده از فضای مجازی بر فرهنگ شفاهی (موردمطالعه: شهر اصفهان). فصلنامه جامعه شناسی کاربردی،۲۹(۱)، ۱۸-۴۰.

[۷]. آقارجبی، ریحانه؛ نجاتی حسینی، سیدمحمود؛رسولی، محمدرضا.(۱۴۰۴). بررسی جغرافیای فرهنگی گونه‌های دینداری در میان کاربران شبکه‌های اجتماعی. فصلنامه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی،(۷۹)، ۴۹۱- ۵۰۹.

[۸]. براتی، فاطمه ؛ رحمتی پس ویشه، عارف ؛ ثابت پور، سارینا ؛جمشیدی درمنی،ابوالفضل.(۱۴۰۴). بررسی تاثیر فضای مجازی بر هویت تحصیلی دانش آموزان.فصلنامه تحقیقات راهبردی در تعلیم و آموزش و پرورش،(۵۹)، ۶۹-۸۳.

[۹]. جوادی یگانه، محمد رضا ؛ عزیزی، جلیل.(۱۳۸۷). هویت فرهنگی و اجتماعی در بین جوانان شهر شیراز با توجه به عامل رسانه. فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران ،(۳)، ۱۸۳- ۲۱۴.

[۱۰]. جهان مهین، مجیدرضا، راسخ،کرامت اله ،سرورزاده ،سید کورش ،خدامی، علیرضا.(۱۴۰۲). مطالعه علمی رابطه استفاده از فضای مجازی و هویت دینی دانش آموزان دبیرستانی (مورد مطالعه : دانش آموزان دختر و پسر دبیرستانی متوسطه دوم شهر جهرم). فصلنامه مطالعات راهبردی ارتباطات،۳(۴)، ۸۵-۹۸.

[۱۱]. حاجی احمدی، مهدی ؛ ملکیان، نازنین.(۱۴۰۴). نقش شبکه‌های اجتماعی در شکل‌گیری اعتراضات و تبدیل آن‌ها به آشوب و ناامنی (مطالعهٔ موردی: اعتراضات ۱۴۰۱). فصلنامه رسانه،(۱۳۹)،۱۷۳- ۱۹۷.

[۱۲]. خیجی، علی ؛ برزگر، زهرا ؛ مرادی، زهره.(۱۴۰۴). جایگاه شبکه های اجتماعی در جامعه ی امروزی. فصلنامه مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی (موسسه آموزش عالی نگاره)،(۱۰۱)،۵۳۷-۵۴۴.

[۱۳]. دانش، یونس، ظهیری نیا، مصطفی .(۱۳۹۷). مطالعه کیفی پیامدهای استفاده از شبکه های اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه هرمزگان. فصلنامه مطالعات راهبردی ورزش و جوانان، ۱۷(۴۱)، ۸۵-۹۶.

[۱۴]. دوران، بهزاد(۱۳۸۳) آموزش و پرورش و گفتمان های نوین، تهران، انتشارات پژوهشکده تعلیم و تربیت.

[۱۵]. ذکایی، محمد سعید ؛ پورغلام آرانی، زهرا.(۱۳۸۴). خرده فرهنگ یا مصرف فرهنگی: پژوهشی در بین دختران دانش آموزان شهر تهران. فصلنامه مطالعات فرهنگی و ارتباطات ،(۴)، ۱- ۲۶.

[۱۶]. رزمجویی، سروش ؛ شکریان امیری، حسین.(۱۴۰۴). مسئولیت حقوقی و کیفری ناشی از محتوای تولید شده توسط کاربر در شبکه های اجتماعی. فصلنامه مطالعات حقوق،(۵۰)، ۳۴۷ -۳۶۸.

[۱۷]. زارع زردینی، محمدحسن.(۱۴۰۴). بررسی تاثیرات مخرب شبکه های اجتماعی مجازی بر اخلاق و معنویات جوانان ایرانی. فصلنامه تحقیقات راهبردی در تعلیم و آموزش و پرورش،(۴۲)،۹۹۱- ۹۹۹.

[۱۸]. زارع، فرخ.(۱۳۸۶).بررسی عملکرد شهرداری شیراز ازدید مردم، شیراز : دانشگاه شیراز.

[۱۹]. سازمان ملی جوانان(۱۳۸۲) بررسی وضع انحرافات جنسی جوانان/ پژوهش و تحقیق سازمان ملی جوانان، تهران: اهل قلم، گزارش ۱۷، بهار.

[۲۰]. سازمان ملی جوانان.(۱۳۸۳). سنجش اشکال و سطوح مشارکت سیاسی دانشجویان و نگرش های آنان درباره مشارکت سیاسی؛ تهران: انتشارات سازمان ملی جوانان.

[۲۱]. سپنجی، امیرعبدالرضا.(۱۳۸۲).بررسی میزان و عوامل بهره مندی روزنامه نگاران شهر تهران از بزرگراه های اطلاعاتی(اینترنت)، پایان نامه برای اخذ درجه کارشناسی ارشد، استاد علی اضغر کیا، دانشکده علوم ارتباطات دانشگاه علاوه طباطبائی.

[۲۲]. شایگان، فریبا ، رحیمی، محمد.(۱۳۹۵). بررسی جامعه‌شناختی رابطه مصرف شبکه‌های اجتماعی مجازی و گرایش به انحرافات اخلاقی (مورد مطالعه جوانان ۱۵ تا ۲۹ سال شهر تهران). فصلنامه مطالعات راهبردی ورزش و جوانان، ۱۵ (۳۴)، ۱۶۹-۱۹۳.

[۲۳]. شمشیرگردی، زهرا.(۱۴۰۴).تاثیر شبکه های اجتماعی برهویت نوجوانان ایرانی -تحلیل فرصت ها و تهدیدهای فضای مجازی،مجموعه مقالات دومین همایش ملی علوم انسانی با رویکرد نوین و اولین همایش بین المللی پژوهشی فرهنگیان نوین.

[۲۴]. صبح خیز، رضا.(۱۴۰۴). بررسی عوامل بزه‌دیدگی زنان در شبکه‌های اجتماعی مجازی در تهران.فصلنامه هوش مصنوعی پلیس،(۲)۲، ۴۰-۴۸.

[۲۵]. طالب پور، اکبر، منصوری، فردین، رستمی، تورج.(۱۳۹۶).تاثیر استفاده غیر متعارف و بی‌رویه از شبکه‌های اجتماعی مجازی بر گرایش جوانان به ناهنجاری‌های اجتماعی(مورد مطالعه کرمانشاه). فصلنامه بررسی مسائل اجتماعی ایران، ۸(۲)، ۱۰۶-۱۲۸.

[۲۶]. عابدی فیروزجایی، هاجر ؛ خنار ملک خیلی، مائده.(۱۴۰۴). از دنیای مجازی تا واقعیت رفتاری: واکاوی پیامدهای فضای مجازی بر رفتار دانش آموزان متوسطه. فصلنامه تحقیقات راهبردی در تعلیم و آموزش و پرورش،(۵۹)،۵۵۱-۵۶۳.

[۲۷]. عریضی، فروغ السادات ،وحیدا، فریدون، دانش، پروانه.(۱۳۸۵). ماهواره و هویت جنسیتی دختران جوان (مطالعه موردی دختران دبیرستانی منطقه ۵ شهر تهران). فصلنامه جامعه شناسی ایران،(۲)،۷۶-۱۰۰.

[۲۸]. عظیم زاده اردبیلی، فائزه و رضوی راد، فاطمه.(۱۴۰۳).نقش شبکه های اجتماعی در ایجاد و گسترش شبهات دینی زنان. فصلنامه رهنمون انقلاب اسلامی،۱(۱)،۱-۲۹.

[۲۹]. علوی، سیدسلمان، هاشمیان،کیانوش، جنتی فرد، فرشته.(۱۳۸۷). مقایسه هویت و سلامت روان در دانشجویان استفاده کننده از اینترنت و محیط های مجازی دانشگاه تهران. فصلنامه تحقیقات علوم رفتاری، ۶(۱)، ۲۷-۳۵.

[۳۰]. قادرزاده، امید ؛ احمدپور، مریم.(۱۳۹۰). کاربری اینترنت و تأثیر آن بر هویت اجتماعی: مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه کردستان. فصلنامه مطالعات جامعه شناختی ،(۳۹)، ۳۵- ۶۸ .

[۳۱]. قرچه، مریم ؛ مشایخ، پری.(۱۴۰۴). بررسی تاثیر استفاده از شبکه های اجتماعی داخلی وخارجی بر روی هویت ایرانی-اسلامی بانقش واسطه ای باورهای قومی. فصلنامه انگاره های نو در تحقیقات آموزشی،۴(۳)،۱۸۷-۱۹۸.

[۳۲]. قرونه، حسن ؛ قاآنی ابوسعیدی، فاطمه سادات ؛ بابکی راد، اعظم.(۱۴۰۴). سناریو های تبلیغ دین در شبکه‌های اجتماعی مجازی در افق ده‌ساله. فصلنامه آینده پژوهی انقلاب اسلامی،(۲۱)،۹۱-۱۲۲.

[۳۳]. گهواره بند، افشین و مهری، مرتضی.(۱۴۰۳). بررسی چگونگی تاثیر فضای مجازی بر شکل گیری هویت فردی و فرهنگی نوجوانان،مجموعه مقالات نهمین کنفرانس ملی رویکردهای نوین در آموزش و پژوهش، محمودآباد،

[۳۴]. مک کی، هیو؛ با همکاری میلپز، وندی و رینولدز، پال.(۱۳۸۶). تحقیق در جامعه اطلاعاتی، ترجمه رامین کریمیان، تهران: دفتر مطالعات و توسعه رسانه ها.

[۳۵]. ملکیان، نازنین و جمشیدی حسن آبادی، اسماعیل.(۱۳۹۳).بررسی رابطه استفاده ازاینترنت با وضعیت دینداری کاربران دانشجو،مجموعه مقالات اولین همایش ملی رسانه، ارتباطات و آموزش های شهروندی،تهران.

[۳۶]. منتظر قائم، مهدی،شاقاسمی، احسان.(۱۳۸۷).اینترنت و تغییر اجتماعی در ایران: نگاهی فراتحلیلی با تأکید بر جوانان، مجله جامعه شناسی ایران، ۹(۴)، ۱۲۰-۱۴۲.

[۳۷]. منطقی، مرتضی.(۱۳۸۳). رفتارشناسی جوان در دهه سوم و چهارم انقلاب اسلامی، تهران: پژوهشکده علوم انسانی.

[۳۸]. موسوی فرد، سیدمحمدرضا ؛ شاکری، یاسر ؛ طباخ حسینی، مریم ؛ شمسی راد، زهرا.(۱۴۰۴). واکاوی تهدیدهای فرهنگی تبلیغات زنان بلاگر؛ جرم‌شناختیِ و راهکارهای پیشگیرانه. فصلنامه مطالعات فقه و حقوق فرهنگی،(۴)، ۲۳۶ – ۲۶۳.

[۳۹]. مولایی قرا، خدیجه.(۱۴۰۴). آسیب شناسی نقش شبکه های اجتماعی مجازی در کیفیت یادگیری دانش آموزان. فصلنامه مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی (موسسه آموزش عالی نگاره) ،(۱۰۱)،۱-۱۳.

[۴۰]. مهدی‌زاده، سیدمحمد، اتابک، محمد.(۱۳۹۵). استفاده از شبکه‌های اجتماعی و شکل‌گیری فرهنگ جوانی در جوانان تهرانی کاربر فیس‌بوک. فصلنامه مطالعات فرهنگ ارتباطات،۱۷(۳۴)، ۱۰۳-۱۳۸.

[۴۱]. مهدیزاده، شراره ؛ عنبرین، زینب.(۱۳۸۸). بررسی رابطه میزان و نحوه استفاده از اینترنت و هویت فرهنگی جوانان. فصلنامه مطالعات فرهنگی و ارتباطات ،(۱۷)،۱- ۲۸.

[۴۲]. مهربانی، نسرین ؛ ملکی گلندوز، مرتضی ؛ حجتی، محبوبه.(۱۴۰۴). مروری بر تاثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر بروز آسیب‌های نوپدید در میان زنان. فصلنامه روانشناسی و علوم تربیتی در هزاره سوم،(۳۹)،۱۴۵- ۱۵۲.

[۴۳]. ناظمی، مسلم؛ قدیمی، اکرم؛ فراستخواه، مقصود (۱۴۰۲). «بررسی مدل مفهومی مصرف مجازی دیجیتال در کاربران تهرانی شبکه‌های اجتماعی»، فصلنامه مطالعات فرهنگی و ارتباطات۱۹(۷۰)، ۱۲۴-۹۵.

[۴۴]. نظری، علی اشرف ؛ پوررمضان، پرهام.(۱۴۰۴). شبکه‌های اجتماعی و برساخته شدن هویت دیجیتال ایرانیان؛ مطالعه موردی شبکه اجتماعی اینستاگرام.فصلنامه مطالعات ملی،(۱۰۴)،۲۷- ۴۹.

[۴۵]. ولی بر، انور شاه ؛ بندویی، یاسین.(۱۴۰۴). تاثیر شبکه های اجتماعی بر سلامت روان و سبک زندگی دیجیتال جوانان ایرانشهر: مطالعه پدیدارشناسی. فصلنامه پژوهش های کاربردی در فنی و مهندسی،(۴۰)،۵۷۴- ۵۸۸.

[46]. Akseki (2022). Use of Influencers as Impact and Ethics in Digital Advertising, International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies, 8(48), 79-93.

[47]. Balduzzi, S., Rücker, G., & Schwarzer, G. (2019). How to perform a meta-analysis with R: a practical tutorial. BMJ Ment Health, 22(4),153-160.

[48]. Basir, S. N. M., Habib Sultan, N. H., Johanis, M. A., & Ibrahim, S. B. M. (2024). "Solidariti Palestin: Kedinamikan Tindakan Boikot Dari Perspektif Teori Identiti Sosial". International Journal of Law, Government and Communication. 9 (37), 71-84. https://doi.org/:10.35631/IJLGC.937007

[49]. Borenstein, M., Hedges, L. V., Higgins, J. P., & Rothstein, H. R. (2021). Introduction to meta-analysis. John Wiley & Sons.

[50]. Chien, Y., & Yuen, K. (2013). "Impact of virtual social networks in community health". Health and Social Behavior, 44, 275-291.

[51]. Hugh, D. C., Dolan, R., Harrigan, P., & Gray, H. (2022). Influencer marketing effectiveness: the mechanisms that matter. European Journal of Marketing, 56(12), 3485-3515.

[52]. Khadka, C. (2024). "Social Identity Theory and Group Behavior", TUTA Journal. 12 (1), 105–120: https://doi.org/10.3126/tutaj.v12i1.74063

[53]. Latifian, M., Arshi, M., Alipour, F. et al. (2024)Investigating the relationship between internet addiction, domestic violence, and emotional divorce among married women in Tehran. BMC Psychiatry,(24), 707-729.

[54]. Molenberghs, P. (Ed.). (2022). "The Neuroscience of Intergroup Relations: Global Perspectives on the Neural Underpinnings of Intergroup Behaviour, Ingroup Bias and Prejudice" (1st ed.). Routledge: https://doi.org/10.4324/9781003042426.

[55]. Nguyen, M. H., Gruber, J., Marler, W., Hunsaker, A., Fuchs, J., & Hargittai, E .(2022). Staying connected while physically apart: Digital communication when face– to-face interactions are limited. New Media & Society, 24(9), 2046-2067.

[56]. Omar, B., Apuke, O. D., & Nor, Z. M. (2023). The intrinsic and extrinsic factors predicting fakenews sharing among social media users: The moderating role of fake news awareness. Current Psychology, 43(2), 1235-1247.

[57]. Rudy, Sayres S. (2004), Subjectivity, Political Evolution and Eslamist Trajectories, in: Globalization and the Muslim World, Edited by, Birgit Schaebler & Leif Stenberg, New York, Syracuse, 39- 79.

[58]. Sergio Martinez,A, Javier Sanz-Valero MPH, Ronda-Pérez,E.(2025). Pathological Processes Among Content Creators on Social Media: Scoping Review. JMIR Public Health and Surveillance,(11). https://doi.org/10.2196/76708

[59]. Taysr, R., & Shouiter, W. (2014). Virtual social networks, scientific and social impacton public health students. Handbook of Social Network Technologies and Applications, New York: Springer.

[60]. Xu, Y. (2023). An exploration of the role played by attachment factors in the formation of social media addiction from a cognition-affect-conation perspective. Acta Psychologica,(236), 103904.